

ЕЗИЦИТЕ В ИСПАНИЯ – НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ

Проф. д-р Алешандре Вейга Родригес

За историята на Испания и света, а и за историята на испанския език - 1492 година е необикновена. Рядко в историята на една страна могат да съвпадат толкова важни събития в рамките на една и съща година.

Още втория ден на тази година – избраница на историята, 2 януари 1492 г., кралица Исабел и крал Фернандо отвоюват Гранада, последната крепост на арабското владичество на Иберийския полуостров. Християнска Испания успява да разгроми многовековен враг, от чиято култура Западът е наследил бройната система, наука, философия и изкуство. В наши дни всеки, посетил Испания, се възхищава от портите на крепостната стена в Толедо, на Алкасаба в Алмерия, на арабските бани в Хаен и в други градове, да не говорим за паметници със световна известност, каквито са Аламбра, в Гранада, джамията в Кордоба или Алкасар в Севиля. Преданията разказват, че последният арабски владетел на Гранада плакал, когато трябвало да изостави изгубеното от него царство. И наистина “Пристанище Въздишката на мавъра” се нарича последното място, от което – на път за южния бряг – може да се види в долината онова, което някога е било столица на последното испанско мюсюлманско царство.

Антисемитската политика на кралете, останали в историята като “католическите крале” - оръжие с двойно острие - предполага, през същата тази година, изгонването на испанските евреи или сефаради, които отнасят със себе си ключовете от домовете си (някои от техните наследници все още пазят тези ключове) и езика си. Така че в днешно време в различни части на Европа, Мала Азия и Северна Африка живеят еврейски общности, които продължават да говорят испански с много характерни архаични особености, предоставящи все още богати данни за изучаването на кастилския език, говорен на Полуострова в края на XV в. През същата тази година - след края на войната и при обстоятелства, забулени в мистерия, кралица Исабел най-сетне се съгласява да финансира пътуването на Христофор Колумб, който не успява, въпреки намеренията си, да достигне източни земи, плавайки на запад, просто защото на пътя му се изпречва суша, непозната дотогава за европейците. Докато трите му кораба все още плават, Елио Антонио де Небриха – свещеник ерудит от южната испанска област Андалусия, публикува в току-що създадената печатница първата граматика на кастилския, т.е. на испанския език, която е и първата граматика на модерен език, писана през епохата на Ренесанса. Така се слага край на привилегията класическите езици да се смятат за единствените, които се поддават на граматично изучаване.

Грамматиката на Небриха не би могла да се появи в по-подходящ момент, тъй като скоро испанският език ще се разпространи в по-голямата част от Америка, в Африка, на Филипинските острови и на някои от архипелазите в Тихия океан. Успоредно с тогавашната мощ на кралството, разпространението на испанския език ще обхване такава географска дължина, че историята ще припише на крал Филип Испански (царувал от 1556 г. до 1598 г.) твърдението, че в кралството му слънцето никога не залязва.

Ако преди това в историята на Запада е имало език, разпространил се до края на “познатия” ни свят, този език е бил не друг, а латинският, от който произлизат езиците, познати в наши дни като “романски”, между които е и испанският.

Римляните нахлуват на територията, наречена Хиспания (по всяка вероятност името е от финикийски произход и означава “земя на зайците”), в края на III в. пр. Хр. по време на войната срещу картагенците. За два века римляните напълно завладяват полуострова. Житейски, а не законодателни фактори налагат използването на латинския език, в резултат от което езиците, говорени от местните жители в Хиспания, изчезват постепенно след сравнително дълъг етап на билингвизъм. Изключение прави единствено баският – език от неиндоевропейски произход, говорен все още около бреговете и във вътрешността на Бискайския залив, на границата между Испания и Франция. Простонародният полуостровен латински притежава, разбира се, свои характеристики, определени на първо място от дългия контакт с различните доромански езици. В действителност ситуацията на билингвизъм, наблюдаващи се от единия до другия край на Римската империя, заедно с хронологичните различия при установяването на латинския на едно или друго място, както и многообразието в произхода на самите римски заселници, са фактори, обуславящи вътрешноезиковата вариантност, фактори, чието действие било относително забавяно от непрекъснатото движение на хора – най-вече войници и търговци, и от влиянието на книжовния латински, налагано в училищата.

Германските нашествия от V в. и последвалият упадък на Империята създават напълно нови условия за развитието на латинския в териториите, в които той се е наложил като говорим език. Моделът на един повече или по-малко унифициран латински език изчезва, културата запада прогресивно, поробените народи са подложени на различни политически режими и връзката между отделните територии е прекъсната. Тези външни фактори, заедно с междуезиковите контакти, както и вътрешните фактори, поради които латинският, като всеки жив език, се изменя, поражда езиковата фрагментация на всички романски територии, в които, вместо латинският, ще започнат да се говорят романски езици. Латинският престава да бъде това, което е бил и се превръща в романски. Естествено, не може да се посочи точна дата, бележеща преминаването от латински към романски, но със сигурност е известно, че през 813 г. на Събора в Тур, свещениците са принудени да ползват народния език по време на проповеди, защото народът вече не разбира латинския, на който се води службата.

Иберийският полуостров – най-западният край на Римската империя, ще стане свидетел на формирането на група диалекти, при които филолозите-романисти посочват серия общи характеристики, типични за западния романски свят. Днес тези разновидности се класифицират като ибероромански езици или диалекти. Същевременно, ще се отнася до каталонския език, разпространен в източните и североизточните територии на полуострова, в Южна Франция и на Балеарските острови, се изтъкват общите му черти с провансалските езикови варианти и като цяло – с галороманските, а именно, диалектните разновидности, възникнали на територията на днешна Франция и съседните, близки в езиково отношение, територии.

Навливането на германските племена на полуострова през V в. и последвалото арабско нашествие през VIII в., оставят лесно доловими следи в езиковата реалност на Иберийския полуостров. Особено място заема арабският езиков принос. Не трябва да забравяме, че арабите населяват полуострова почти осем века, време предостатъчно, за да може огромен брой думи от всекидневния език, както и топоними и хидроними, да навлязат в речниковия състав на полуостровния романски. Всъщност, след латинския елемент, арабският елемент е най-значим в съвременния испански език, който включва повече 4000 арабизми.

Но за езиковата карта на Иберийския полуостров арабското присъствие има достатъчно видими последици, които не се налага да подчертаваме.

Продължителната борба за отвоюване на земите, завладени от маврите, от страна на християнските кралства се води, в общи линии, от север на юг, като битката започва от Ковадонга, в планините на Астуриас, близо до северния бряг, и завършва с падането на Гранада, на южния бряг, 770 години по-късно. Постепенното напредване на Реконкистата и последвалото заселване обуславят географското разпространение на зараждащите се романски диалекти, възникнали на север, все в посока север–юг.

Този факт ще изкристализира в една много особена конфигурация на езиковите области в романските територии, имащи абсолютно уникални характеристики в сравнение със съседна Франция или близка Италия, в чиито езикови карти е по-ясно доловим диалектният пъзел, при който — ако се отбелязва граница във вътрешността на романската територия —, то тя, в най-общи линии, разделя севера от юга. Но на Иберийския полуостров главните езикови граници се простират именно от север на юг. Именно на изток и на запад официалният език на Испания, кастилският, се среща със съседните ибероромански езици. В края на Средновековието дори и най-необразованият човек, говорещ кастилски, можел да пътува от северните брегове на днешната област Кантабрия до южните на Андалусия, без да срещне ни най-малък езиков проблем; това обаче съвсем не било така в случай, че пътуването се извършвало към западния или източния бряг.

Ако не бе арабското нашествие и последвалата християнска Реконкиста, съвременната езикова карта на Иберийския полуостров най-вероятно би приличала повече на тази на Франция или на Италия. По същия начин, по който на север, от запад на изток можаха да се зародят, да се диференцират и, с повече или по-малко успех, да се развият галисийският (трансформиран в португалски на юг от река Миньо), астурилеонският, кастилският, навароарагонският и каталонският, в централните и южните райони без никакво съмнение също биха се развили, с по-голям или по-малък успех, други романски диалекти, които обикновено наричаме мосарабски говори и които, всъщност, подобно на южните романски диалекти, се зараждат и започват да се разграничават. Но историческата им не им отрежда частие, а нещастieto да изчезнат, претопени от разпространящите се северни диалекти или изоставени, след вековно съжителство с арабския език, от собствените си носители. В действителност, по времето, когато Католическите Крале завладяват Гранада, цялото население, включително и християните, говорят от доста време само арабски език, примесен с многобройни думи от латински произход, които, адаптирани към фонетико-фонологичните норми на езика-приемник, често не могат да бъдат разпознати като романски думи от новите заселници, говорещи кастилски.

Измежду всички полуостровни романски диалекти кастилският достига най-голямо географско разпространение и се превръща в език на една от държавите, наричани „модерни“ — привилегия, която само португалският споделя с него: Португалия е единствената територия, запазила, с кратко прекъсване между XVI и XVII в., независимостта си от държавата, която наследява военното превъзходство на средновековното кралство Кастилия. „Кастилският“ език се превръща в испански; днес испаноезичният свят приема и двете названия; има, разбира се, привърженици и на едното, и на другото, както и разумни аргументи, в полза на едното или на другото, но името на този език, за щастие, никога не се е превръщало в проблем.

Първоначално през Средновековието латинският — говорен и писан по-добре или по-зле, е единственият писмен език и появата на писмени документи на кастилски е повече от несигурна и проблематична. Не би могло да бъде другояче. Между X и XV в. започват да се появяват анотации към латински текстове, както и глосари, чиято цел е да улеснят разбирането на писмения латински. Глосите и глосарите са документалните източници, от които черпим сведения за първите стъпки в развитието на не един романски език. Кодекс 46 на Кралската Академия по История в Мадрид съдържа глосар, създаден към средата на X в., в който определени думи приличат точно на романски. Малко по-късно един латински текст с глоси, открит в манастира Сан Милян де ла Коголя, в областта Ла Риоха, ни представя не само отделни думи и изрази, а и цяло изречение на романски език, малък цялостен дискурс, с който в историята се появява иберороманският диалект, географски определен като „централен“, макар че всъщност е от източната част на стара Кастилия.

Той скоро ще развие своя литература, отличаваща се с дълги композиции в стихове с неправилен размер, които народните творци разнасят от град на град, за да изкарат прехраната си, запленивайки въображението на хората с бойните подвизи и приключения, но и с нещастieto на редица герои от плът и кръв, превърнали се в литературни образи. Възниква испанският средновековен епос в неговата най-първа и най-чиста форма — епическа поема. Знаем, или в най-лошия случай предполагаем, че са създадени доста такива епически поеми; имаме откъслечна или непряка информация за тях, но с изключение на едно-единствено произведение, текстовете им са изгубени, подобно на толкова много други древни страници, разрушени от влагата, огъня, гризачите, и без съмнение, от действията на най-големия враг на книгите: човека. Дон Рамон Менендес Пидал, съзателят на испанската филология, веднъж сподели, че много стари кодекси навярно са изчезнали, защото страниците им са били използвани за запалване на огън в камината. Но името на Дон Рамон остава в историята тясно свързано с проучването на единствената испанска епическа поема, която — и това е уникалното изключение, за което току-що споменах —, е запазена до наши дни без други дефекти освен липсващата първа страница и езикови отклонения, неизбежни за текст, преминал не толкова от лист на лист, колкото от уста на уста до момента, в който някой не записал версията, достигнала до нас. Говорят, естествено, за Песента за моя Сид, за превърналата се в литература легендарна история на дон Родриго Диас де Вивар, прокуден от кралството, защото дръзнал да поиска от своя крал да се закъдне, че няма пръст в убийството на брат си. Същият този дон Родриго възнаградил краля, който го изгонил, като му поднесъл в дар множество територии, завладени със сабя в ръка. И ако добавим малко ирония, същият, който стана герой дори в Холивуд в актьорското превъплъщение на Чарлтън Хестън (Антъни Ман, „Ел Сид“, 1961 г.).

През първата половина на XIII в. в манастирите в Кастилия се създава нова, по-изискана поезия, стремяща се към достигане на съзвучие при римите и определена сричкова структура на стиховете. Отново уникално изключение за литературния свят, в който — що се отнася до авторството —, анонимността е все още норма. Появява се името на Гонсало де Берсео, майстор на стиха, споменаван във всички учебници като първия известен кастилски поет. Берсео развива религиозната тема и описва в стихове житията на не един местен светец, за чието съществуване едва ли бихме узнали, ако поетът не ни бе разказал, при това по великолепен начин, за живота и чудесата им в „сладък и строг“ стих, както ще твърди много по-късно друг поет, за да подхрани набожността и, по-точно, да привлече милостинята, винаги така любима на манастира, като не пропуска да спомене с чувство за хумор за доброто вино, което тогава, а и днес, се произвежда в Ла Риоха.

Тази стихотворна школа, наречена „църковна“, разработва религиозната тема заедно с друга тема, посветена по-скоро на легендата, отколкото на историята, чрез която тогавашните кастилци научават за хилядите подвизи на Александър Велики (скоро Холивуд отново ни го напомни) и за безбройните перипетии, макар и с щастлив край, на Аполон от Тир, който, извън всякаква историческа хронология, посещава женски манастир няколко века преди Христа.

Отново по изключителен начин една творба, принадлежаща на същата тази школа, разказва епичната история на реален персонаж. Това е историята на граф Фернан Гонсалес — оспорвана историческа личност от X в., несъмнено в съвременната терминология по-скоро „ловък политик“, отколкото „велик воин“, — в текст, с чийто лингвистичен анализ съм се занимавал многократно и който е обект на изследване в Нов български университет от страна на проф. Мария Китова-Василева, с която споделям този и други научни интереси.

През XIII в., когато тези истории ни се разказват в стихове, кастилският език се превръща в език на администрацията: благодарение на Реконкистата кралството нараства и нарастват бюрократичните нужди — обстоятелство, което постепенно измества от перата на нотариусите и писарушките неудобния, зле научен латински език. Един крал от онази епоха, останал в историята с името Мъдрия, ръководи от Двора създаването на значими исторически и научни трактати на кастилски език, като същевременно сам той пише поезия на галисийски, най-западния романски език, намиращ се в литературен възход, след като се е

превърнал в език, на който творят трубадури и не един народен творец-композитор, чието име, без фамилия или националност, се е съхранило до наши дни (Мендиньо, Лоуренсо...). Чрез тях до атлантическия бряг достигат литературни послания, сродни, макар и не аналогични на онези, които до неотдавна характеризират областта Прованс.

По силата на друг уникален исторически случай един пергамент се спасява от камината и е открит в част от подвързията на книга (все пак това е по-малко безчестие за един пергамент!): благодарение на щастливото откритие познаваме седемте любовни "кантики" – написани от Мартин Кодакс, трубадур от района на Виго – голяма част от които са запазени в текста дори с нотите на музикалния акомпанимент към рецитирането.

Да се върнем отново в Двора на Алфонсо Мъдрия, където творят ръка за ръка представителите на трите култури и религии на средновековна Испания (християнска, арабска и еврейска): създадените там текстове, плод на истинска екипна работа, допълвана и редактирана лично от краля, ни позволяват да опознаем първата правописна норма на испанския език: това е правопис, основан на фонологията, в общи линии същият, който след повече от два века ще разпространи авторът на първата кастилска граматика, споменатият вече Елио Антонио де Небриха.

И ето че на сцената отново излиза 1492 година! В края на XV в. кастилската литература в стихове и в проза вече е претърпяла значително развитие и получава първите бляскави образци от Италия, където класическото знание се възражда и чиито интелектуални течения ще накарат Европа да сведе поглед от небето и да го насочва все повече към земята. Един маркиз, Маркиз де Сантиляна, ще напише няколко сонета "fechos al itálico modo", но малко по-рано друг кастилски поет, Хорхе Манрике, ни припомня колко кратък е животът, колко преходно е земното, колко близо е смъртта, която ни очаква там, където реките се вливат в морето. В едно селце в сегашната провинция Толедо Смъртта чука на вратата на дома на бащата на поета, който толкова пъти е излагал на карта живота си в защита на краля и неговата власт. По-тежка ще се окаже съдбата на сина-поет, разсъждавал толкова за смъртта, която го настига благородно в битка из земите на Куенка през 1478 г.

А кастилският език се готви за най-голямото си пътуване. Испански заселници се установяват в Централна, Южна и голяма част от Северна Америка. Не забвнява и появата на първите американски испаноезични литературни творци. По щастлива случайност един от най-известните поети от полуострова и един от първите местни американски писатели с индианска кръв ще останат в историята с едно и също име – Гарсиласо де Ла Вега. И още по-голяма случайност: представителят на инките Гарсиласо де ла Вега умира, вероятно, на 23 април 1616 г., в деня, когато този свят напускат Мигел де Сервантес и Уилям Шекспир. Английската корона прилага по-късно грегорианската реформа в календара, поради което английският 23 април настъпва няколко дни по-късно от испанския 23 април.

Кастилският книжовен език изживява вече своя златен век. По това време ще се роди нов жанр – романът, най-популярният днес литературен жанр, който се появява в историята на литературата твърде късно. Новият жанр ни завладява, като си играе с нас на гатанки: сътворен от анонимна ръка, която ще накара да заговори не някой герой, а един нещастник, роден край реката, която пресича Саламанка, изоставен от съдбата като дете да води слепия си господар. Днес там, където се е подслонил най-старият университет в Испания, на същия римски мост, по който господар и слуга напускат града, посетителят може с удивление да види същата каменна фигура на бик, в която слепецът разбил жестоко главата на момчето, за да го накара да се събуди от невежеството, присъщо на детето-бедняк. Испанският език се обогатява с един нов термин – ласарильо или "водач на слепец" – термин, произведен от умалителното име на онзи герой, който завършва живота си като мекушав съпруг, но който се чувства на върха на щастието, само защото не гладува.

И ако оттогава "Ласарильо" означава "водач на слепец", то онзи, който, без да търси облага, изоставя собственото си удобство и поставя идеалите и действията си в защита на справедлива кауза, която, уви!, не успява да постигне, се нарича "дон Кихот". В зората на XVII в. на испанския език се пада честта да бъде използван като изразно средство за написването на романа на романите, на късната творба на един писател, роден в друг от най-известните и стари университетски градове в Испания – Алкала де Енарес, който обаче има галисийско презиме и фамилия: както Сервантес, така и Сааведра са имена, съвпадащи с топоними от моята родна провинция, в която някои искат да открият фамилен корен на създателя на "Дон Кихот" – хипотеза, така приятна за мен, че няма да я оспорвам. През целия си живот Мигел де Сервантес се бори с меч и перо, но постига единствено години на пленничество в африканските земи, а по-късно и затвор в родината си. Но ако историята на гениалния луд, който се изживява като странстващ рицар, и на неговия колкото неук, толкова и разумен спътник в приключенията, от момента на публикуването си достига до всяка публика и разпространява по света образа на една Испания и на едни герои, превърнали се в човешки прототипи, то нейният автор оставя следа в историята на испанския език, като разпространява и твори – по думите на моя колега от Факултета и многоуважаван от мен филолог, Карлос Фолгар – "гладък, елегантен и изящен език, загрижен за точното и ясно изразяване на значението, отдалечен от реторичния и тежък стил, както и от просторечията на плебеите".

Недостатъчно подчертаван факт от историята на испанския език е фактът, че епохата на най-силния възход в литературата съвпада с период на нестабилност в правописа, т.е., на липса на норми. Именно през XVI в. фонетичният компонент на кастилския език преживява т.нар. "фонологична революция", чийто резултат е реструктурирането на няколко групи съгласни, благодарение на което старият средновековен правопис окончателно изчезва. Ако човек е роден с талантиво перо, той не се нуждае от правила как точно да го използва пишейки. Известна картина от XVII в. представя гениалния и саркастичен дон Франсиско де Кеvedo, с Кръста на Сантяго, добавен по-късно по искане на нарисувания, с фамилно име, изписано на платното без и след Q и с b вместо v, а не както би трябвало (Quevedo). "Правописните грешки", които властват в литературата от онази епоха, заедно с описанията за произношението на определени звукове, предоставени ни от испански и чуждестранни граматисти, ще послужат четиристотин години по-късно на Амадо Алонсо – един от най-видните испански езиковеди на XX в. – да установи географските и хронологични оси на разпространение на редица явления, които предполагат, както самият той конкретизира в заглавието на труда си, "преход от средновековното към модерното произношение на испанския език".

Новият език намира своите законодатели и уредници преди около 300 години. През 1713 г., в началото на второто десетилетие на новия век, наречен "Векът на Просвещението", група ерудити, осъзнали блясъка, до който е достигнал испанският език през изминалите две столетия, решават да създадат Академия, която да развива и следи за "чистотата и красотата на кастилския език". Така се ражда Испанската Кралска академия, която за по-малко от три десетилетия успява да създаде първия шесттомен речник (1726–1939) и да разпространи първите правописни норми (1741). Малко по-късно, през 1771, Академията издава и първата си граматика на испанския език. Заложените в нея критериите ще бъдат приложени в училищата, в обучението по испански – език, който от този момент, с декрет на крал Карлос III, се превръща в задължителен за образованието в цяла Испания, измествайки напълно латинския, който все пак продължава да се преподава от свещениците, не особено любими на самия крал, който през 1767 г. заповядал йезуитите да бъдат прогонени от страната. Същият крал превръща Мадрид в столица, достойна за това име и пристрастява испанците до ден днешен към лотарията.

Новата френска династия, властваща в Испания, следва най-ортодоксални уеднаквяващи модели. В държавата се възприема като официален един-единствен език и само той може и трябва да се използва за образователни цели. Ако вземем предвид факта, че

териториите, управлявани от испанската корона, в действителност се простират из петте части на света, трябва да отчетем, че цялото останало множество от езици, които се говорят на испанска територия, не могат да очакват никаква защита. Точно обратното: на полуострова няма нито академия, нито регулиращи декрети за каталонския, галисийския или баския – езици със славно литературно минало, забравено от всички. През XVIII в. тези езици са лишени от литературна изява, която би им спечелила поне малко уважение. В Америка на местните индиански езици се гледа като на препятствие за налагането на един-единствен официален език.

И все пак накрая, след неокласическия монолингвизъм, с известно закъснение в сравнение с Европа, спрямо която Испания изостава все по-очевидно в икономическо, научно и в културно отношение, ще дойде Романтизмът. Той ще стане свидетел на съживяването на литературното творчество на другите езици, говорени в една вече по-малка Испания, видяла как почти всичките ѝ американски колонии извоюват независимостта си през един доста нестабилен в политическо отношение век. След относителното спокойствие на осемнадесети век и въстанието против Наполеон, Испания вече ще губи от гражданските войни, от бунтовете, от мимолетните правителства и, в края на краищата, ще стане очевидно съществуването на “две Испании”, които отново ще се избиват помежду си доста след началото на XX век.

Литературното възрождение на каталонския език, неговата *Renaixença*, настъпва през втората половина на XIX в. благодарение на творческия гений на творци като Вердагер, Маргал, Арибау... По същото време Галисия изживява своето *Rexurdimento*, в рамките на което, сред отделните гласове, се откроява блестящият талант на една жена – Росалия де Кастро, първият голям творец, който развива галисийския като език на поезията след епохата на средновековната лирика на трубадуриите. Същевременно Росалия де Кастро е фигура от първостепенно значение за кастилската романтична литература. В учебниците по литература нейното име се споменава редом с името на вечно терзаещия се Густаво Адолфо Бекер.

В началото на XX в. културните вълнения с националистичен знак довеждат до създаването на Галисийска Кралска академия (1906), на Института за изследване на каталонския език (1907) и на Кралската академия на баския език, *Euskaltzaindia* (1919). Кастилските литератури изживяват в този момент своята Сребърна епоха, дори бихме казали своя втори Златен век. Между духовния срив, до който води през 1898 г. загубата на последните колонии и избухването на Гражданската война през 1936, изгряват със собствен почерк две поколения писатели. Измежду тях, ако ми позволите, без да претендирам за каквато и да е оригиналност и без да се опитвам да избегна несправедливостта от неназоването на много имена, ще припомня само две, по едно от всяко поколение: имената на Антонио Мачадо и на Федерико Гарсия Лорка, едни от най-видните представители на испанската поезия между двете катастрофи. Измъчен беглец през Пиринеите, първият умира далеч от дома си, покрит от праха на една съседна страна десетилетия наред; вторият е разстрелян в пет часа на незнайно кой следобед...

Малко преди избухването на Гражданската война правителството на Втората република (1931–1936) одобрява каталонския и галисийския, наред с кастилския, като официални езици в съответните автономни области. Признаването на баския ще дойде в една републиканска воюваща Испания. Но военният триумф на Генерал Франко през 1939 г. и последвалите 36 години диктатура предполагат завръщането на официалния монолингвизъм. Въпреки това, макар и съвсем плахо десетилетия наред, съпътствани понякога от репресии, но много често с несигурна или просто истинска толерантност поради невежеството, в открито враждебни закони и идеологически рамки, в Испания тлеят политико-културните националистични вълнения, чийто резултат е нарастващото присъствие на езиците, различни от кастилския, в света на литературата, музиката и в културния живот изобщо.

Демократичната конституция от 1978 г. отново отворя врати за официалния статут на каталонския, галисийския и баския език. Между 1979 г. и 1983 г. тези езици също са признати за официални, наред с кастилския, в част от новите автономни области. Така отново бива призната реалната езикова ситуация: в страната, която “изнесе” в света език, говорен може би от повече от 400 милиона души, съществуват четири езика със статут на официални, а тук-там се долавят и гласове в защита на други езикови варианти, като астуриански и арагонски, чието развитие като езици, с всички конотации на този термин, бе прекъснато поради натиска на съседния експанзивен кастилски език. В наши дни около 40% от испанското население е двуезично. Без да навлизаме в подробности и опростявайки доста проблема, двуезичието официално съществува в Галисия, Страната на баските, Навара, Каталуня, Валенсия и Балеарските острови. От друга страна, между 17-те автономни области, съставлящи политическата карта на съвременна Испания, само в шест от тях се говори изключително кастилски, т.е. испански език: става дума за Мадрид, Кантабрия, Ла Риоха, Кастилия–Ла Манча, Андалусия и Канарските острови. Отделно, галисийски се говори в Галисия и в райони, съседни на Астуриас и Леон (област Кастилия и Леон), каталонският е разпространен в Каталуня и някои райони на Арагон, Балеарските острови и голяма част от област Валенсия. Географското разпространение на баския език включва част от територията на съответната автономна област и стига до североизточната част на съседна Навара, като обхваща и части от територията на Франция. В двуезичните общности и двата езика присъстват в официалния и административния живот, в образованието и средствата за информация.

В Испаноамерика, след XIX в., когато новите републики виждат в лицето на испанския език на културата, който ще гарантира необходимата национална сплотеност и перспектива за прогрес в световната общност на нациите, се наложи да се чака доста време докато, в периода между последните десетилетия на миналия век и началото на настоящия, някои правителства вземат мерки в защита на основните местни езици, говорени по техните земи. Ще отбележим статута на официален език в случаите на гуарани (в Парагвай), на кечуа, аймара и други езици в Перу.

Разбира се, би трябвало да представим много повече данни и да направим твърде много уточнения, но тук мога и искам само да отбележа общия факт.

Съвременна Испания не само прие официалното съжителство на кастилския с други езици от определени територии на държавата. Трябваше също така да приеме факта, че кастилският се говори предимно извън пределите на Испания и че вследствие на това, ведно с тежестта и традицията на кастилската литература, сътворена от испански автори, и на не по-малката тежест и традиция на северния полуостровен кастилски, възприеман от толкова време като езиков модел за сравнение, на американските варианти трябва да се гледа с не по-малко уважение и да се вземат предвид при изработването на норми за употребата на националния език.

Водени от този децентрализиращ дух, съществуващите в момента 22 академии на испанския език – Кралската Испанска Академия и другите 21 в останалите страни, където испанският е официален език или има значимо присъствие, в последно време развиват все по-тясно сътрудничество, чийто най-значителен плод до момента е *Diccionario Panhispánico de Dudas* (“Общ испански справочен речник”), публикуван през 2004 г. с цел да разреши най-честите съмнения, поставяни пред академиите от страна на ползващите испански език, загрижени обикновено да различат “вярното” от “невярното”, въпроси, които често нямат лесен отговор и за които академиите предпочитат да не се произнасят с термините правилност/неправилност, а да говорят по-скоро за препоръчителни или не препоръчителни по една или друга причина езикови форми. Този факт има голямо значение за различните географски райони,

защото това, което може да се приеме за норма сред образованите хора от едната страна на испаноговорещия свят, може да не съвпада с узуса в други части на същия свят.

Все пак книжовният испански, „стандартният испански“ продължава да учудва със същественото си единство, въпреки вековете, изминали след излизането на езика от тесните граници на Иберийския полуостров. Ясно е, че престижът на съвременната литература и унифицираща сила на средствата за комуникация, са спойващи фактори, които — освен в случай на настъпването на „космическа“ катастрофа — са плътна бариера пред възможността испанският да попадне в ситуацията на латинския език след упадъка на Римската Империя. Имало е и ще има, разбира се, „апокалиптични“ гласове; имало е и ще има и пророци, които предричат, че езиците, различни от кастилския, ще изчезнат в Испания. Историята на езикознанието ни показва величината на грешката на всеки, дръзнал да предрече възхода, падението, живота или смъртта на езиците.

Поговорихме за миналото и настоящето на езиците в Испания. Не можем да си позволим, обаче, да говорим за бъдещето на тези езици. Техните носители са единствените, които ще решават съдбините им.